

"נחלת יעקב יירש בלי מצרים נחלה"

רה"י הרב יואל מנוביץ'

עיקרה של פרשת וישלח הוא המשך המאבק בין יעקב לעשיו. במרכזו עומד המפגש הגדול והמותח בין שני האחים, אשר מסתיים בכך שיעקב שולח את עשיו לדרכו, "וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֹשֵׂוֹ לְדָרְכּוֹ שְׁעֵרָה" (בראשית לג, טז), ובעת ההיא יעקב פונה לכיוון סוכות ומתמקם שם (שם יז-כ):

וַיַּעֲקֹב נָסַע סִכְמָה וַיֵּבֶן לוֹ בַּיִת וַלְמַקְנֵהוּ עָשָׂה סִכְתָּה עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם סִכּוֹת: וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלָם עִיר שְׁכָם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בָּבֹאוּ מִפְּדַן אָרָם וַיַּחֲנוּ אֹתָם בְּפְנֵי הָעִיר: וַיִּקֶּן אֶת חֶלְקֵת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אֱהֱלֹו מִיַּד בְּנֵי חָמוֹר אָבִי שְׁכָם בְּמֵאָה קִשְׁיָטָה: וַיָּצַב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

כעת ניתן לנשום לרווחה. אחרי כל המאבק הגדול הזה, עשיו הולך לו לדרכו ויעקב בונה את ביתו בשלווה ובנחת ועושה סוכות לצאנו. עשרים שנה יעקב גולה ונדרף מפחד אחיו תאומו, עשרים שנה הוא מדמיין את המפגש הנורא הזה, חושש ויירא מפני הרגע הזה, מתכונן נפשית ופיזית לקראתו, ונערך לקראת התרחישים הגרועים ביותר, והנה המפגש הגיע אל סיומו, עשיו הולך לדרכו, ויעקב יכול להתפנות כדי לבנות לו בית, כדרכו של יעקב שהוא "איש תם יושב אוהלים" וההתכנסות, הביתיות מסמלת את אישיותו ואת דרכו.

אמנם, אנחנו מכירים את המשך התגלגלות חייו של יעקב ויודעים ששלווה זו היא רק לכאורה; כבר בפרשתנו בעוד מספר פסוקים תתרגש עליו צרת דינה ומיד אחר כך מכירת יוסף... יעקב ייחרט כמי "שביקש לישיב בשלווה" - ביקש אבל לא ישיב בשלווה.

לא להיות אכסנאים בעיר

למרות כל ההתרחשויות הקשות שעתידות לבוא, הפסוקים הנאמרים לאחר פרידת יעקב מעשיו הם פסוקים נפלאים המשדרים נחת ושלווה. "וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלָם עִיר שְׁכָם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בָּבֹאוּ מִפְּדַן אָרָם וַיַּחֲנוּ אֹתָם בְּפְנֵי הָעִיר: וַיִּקֶּן אֶת חֶלְקֵת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אֱהֱלֹו מִיַּד בְּנֵי חָמוֹר אָבִי שְׁכָם" (בראשית לג, יח-יט), חז"ל אומרים שהעיר שכם היא אחת משלושת המקומות שאין אומות העולם יכולות לטעון לבעלות עליהם, שלושה מקומות שהכתוב מעיד שניקנו בכסף מלא.¹

הפסוק מזכיר שיעקב הגיע אל שכם, "ויחן את פני העיר". פסוק זה אומר דרשני! מה זו המילה "ויחן", ומה פירוש "פני העיר"? מדוע נצרכה התורה לתאר כך את כניסתו של יעקב אל העיר?

הרמב"ן מסביר (שם):

"ויחן את פני העיר" - לא רצה להיות אכסנאי בעיר אבל רצה שתהיה תחילת ביאתו בארץ בתוך שלו ולכן חנה בשדה וקנה המקום וזה להחזיק בארץ והמעשה הזה היה רמז כי המקום ההוא יכבש לפניו תחילה טרם הורישו יושבי הארץ מפני זרעו כאשר פרשתי באברהם.

יש פה עניין של ארץ ישראל; יעקב לא רוצה להיכנס לארץ כאורח, "פני העיר", מסביר הרמב"ן, זו הכניסה לעיר. יעקב חונה מחוץ לעיר, ולא נכנס אליה עד אשר הוא קונה את המקום. זהו עניינה של ארץ ישראל. גם האבן עזרא כותב על כך "כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל. מי שיש לו בה חלק חשוב הוא כחלק עולם הבא" (שם שם, יט). שכם, כאמור, זה מקום מאוד מרכזי, מקום מלכות יוסף, ולכן יעקב אבינו רוצה לקנות את המקום, ולכן הוא לא נכנס אל העיר הזו לפני שהוא קונה אותה לעצמו, וזה עניין חנייתו בפני העיר ולא בתוכה ממש.

למצוא חן

כיוון אחר של פרשנות המופיע בחז"ל, בחסידות ובקבלה, הוא שהמילה "ויחן", היא לא מלשון חניה, אלא מלשון חן, לתת חן. כך גם הנצי"ב בפירושו השני אומר, וכך גם הכתב והקבלה ופרשנים נוספים. "ויחן את פני העיר" - פני העיר

¹ נעיר כי צריך לדעת שיש חשיבות רוחנית וזיקה משמעותית בין עם ישראל והעיר שכם, וחשוב מאוד לשים פעמינו אליה ולבקר בה.

אלו החשובים שבעיר. יעקב מלמד אותנו דרך ארץ. כאשר אדם מגיע למקום חדש, עליו להקדים שלום למי שנמצא שם, הוא צריך לבקש רשות מבעל המקום, יש פה דרך ארץ שקדמה לתורה.² מי השילוח צועד עוד צעד רחוק יותר ואומר שהחיבור הוא לא חיבור נימוסי אלא פנימי, הוא אומר שיעקב נתן חן לשכם וחסור אביו, כי בשרשם היה להם חיבור עם יעקב.

באותה דרך הולכת גם סוגית הגמרא המפורסמת (שבת לג, ב) המספרת על רשב"י שברח למערה, ולבסוף, לאחר שהוא יוצא מהמערה וחוזר אל העיר, מספרת הגמרא שרשב"י עשה תיקון לעיר, ומביאה את הפסוק שלנו – "ויחן את פני העיר", כראיה שיעקב אבינו גם כן תיקן דברים בשכם, והאמוראים נחלקים שם בגמרא איזה תיקון הוא תיקן להם:

אמר רב: מטבע תיקן להם, ושמואל אמר: שווקים תיקן להם, ור' יוחנן אמר: מרחצאות תיקן להם. אמר: איכא מילתא דבעי לתקוני.

לומד רשב"י מיעקב אבינו שבא לשכם ועשה שם מעשה של תיקון, בין אם זה מטבע, שווקים או מרחצאות, אז גם רשב"י במהדורה בתרא, לאחר הפעם השנייה במערה אוחז בדרכו של יעקב אבינו ומבקש להתחבר אל העולם, להוסיף תיקון ולא לשרוף ולכלות.

הרב וצ"ל מסביר את הגמרא ונותן משמעות לכל אחת מהאפשרויות שהעלו האמוראים לגבי תיקונו של יעקב אבינו. מטבע מבטא את הקשרים האנושיים, שהרי בתחילת האנושות כל אחד גידל לעצמו תרנגולות, פרות ושעורים, וסיפק לעצמו ביצים, חלב ולחם וכל שאר צרכיו, לאחר מכן החלה שיטת החליפין – אחד גידל תרנגולות ואחר גידל פרות, והם יכלו להחליף ביניהם ביצים בתמורה לחלב. בא יעקב ותיקן מטבע, המטבע יוצר מכר, יוצר קשר בין כולם, זה יוצר חיבור ושיח אנושי.

שווקים זה אותו עניין, יכול להיות שיש איזה סוחר קטן שנמצא בעיירה נידחת. שם הוא נשאר והוא לא יכול להתפתח מעבר לעיירה הזו. בא יעקב ותיקן שווקים, אזורי קניות מרכזיים היוצרים מערכת שלימה של חיבורים אנושיים. מוסיף הרב ואומר אותו הדבר גם על מרחצאות – הצורך בדברים שהם מעביר לצרכים הבסיסיים של האדם, מעין מותרות, יוצר תנועה אנושית של חיבור. זה עניין "ויחן את פני העיר", יעקב נתן חן למקום, יוצר שייכות וקשר בין אנשי המקום, קשר של דרך ארץ. אלו דברים לכאורה מאוד ארציים, אך הם גדולים ונצרכים.

"ויבן לו בית"

פרשנות נוספת לפסוק "ויחן את פני העיר", מובאת בפירושו הראשון של הנצי"ב, וכן במקומות נוספים בחז"ל, והיא פרשנות הפוכה לפרשנות הקודמת שהצגנו. אומר הנצי"ב שיעקב חנה מחוץ לעיר, בדומה למה שאמר הרמב"ן, אך מסיבה אחרת – יעקב לא רצה להתערב בעיר, הוא רוצה להיבדל ממנה. הוא נוהג כך מכיוון שהוא בונה בית, "ויבן לו בית", זה עניינו. יעקב אבינו נשאר מרוחק כדי לבסס את הבית שלו. הנצי"ב מציג כך את יעקב לאורך כל הפירוש שלו, זה עניינו בכל מקום, גם כאשר הוא מגיע לחברון הוא לא נשאר לגור שם למרות שזהו מקום הוריו, הוא מגיע רק כדי לבקר את הוריו, אך לא כדי להישאר שם, וגם שם מסביר הנצי"ב שהוא עושה כך מפני שהוא לא רוצה להיות מעורה בחברה, הוא רוצה להישאר מחוץ לכל ההמון. ליעקב אבינו יש עולם פנימי משלו, והוא שומר על העולם הזה. יש לו נגיעות עם העולם החיצון, הוא לא מנותק לגמרי, אך הוא תמיד נשאר לשבת בחוץ.

כך גם כתוב על אברהם, לאחר שהוא חוזר מהעקידה: "וַיָּשֶׁב בֵּין קְדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיִּגְרַ בְּגֵרָה" (בראשית כ, א). שואל הרש"ר הירש במקום – לא מובן היכן יושב אברהם, בין קדש ובין שור, או בגרר? ועונה על כך שאברהם אבינו רוצה שיצחק יהיה מעורב עם הבריות ולכן הוא גר בגרר, אך מצד שני הוא לא רוצה שהוא יושפע שם בהשפעה שלילית אז לפעמים הוא יוצא לשבת בין קדש ובין שור.

בחזרה לעניין יישובו של יעקב – אומר על כך הנצי"ב שיעקב אבינו לא נכנס ישר לשכם, הוא מבין ששכם זה מקום מסובך, זה מקום עם כוחות גדולים שדורש עוצמות גדולות, ועל כן הוא נשאר בחוץ.

² הנושא הזה אצל הנצי"ב הוא מאוד משמעותי. אדם צריך להתנהג כאדם, עם דרך ארץ. בהקדמתו לתורה, אומר הנצי"ב שספר בראשית נקרא ספר הישר כי זה מהותם של האבות שהיו ישרים בדרכי עולמים. וכן כשאברהם אומר ללוט: "אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאלה" (שם יג, ט), הוא נוהג בדרך ארץ מכיוון שלכאורה היה מספיק שלוט יבחר צד וילך לכיוונו, ואברהם יישאר במקומו וייווצר ביניהם מספיק מרחק, אך אברהם מציע שגם הוא בעצמו ילך לכיוון השני כי לא ייתכן שאדם אחר יעשה פעולה, ואילו אברהם ישב בחיבוק ידיים ויחכה לתוצאה. גם פה יש הנהגה טובה של דרך ארץ, של להיות בן אדם לפני התורה.

כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מיצרים

אומר המדרש (בראשית רבה יא):

ר' יוחנן בשם ר' יוסי בר חלפתא אמר: אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת, ירש את העולם במידה, שנאמר קום התהלך בארץ לארכה ולרוחבה, אבל יעקב שכתוב בו שמירת שבת, שנאמר: ויחן את פני העיר, נכנס עם דמדומי חמה, וקבע תחומין מבעוד יום, ירש את העולם שלא במידה שנאמר: "והיה זרעך כעפר הארץ".

המדרש מספר שיעקב הגיע אל פני העיר בערב שבת ולא יכול היה להיכנס, לכן הוא קבע יתד, קבע תחום וכך שמר את השבת, ובגלל שהוא שמר כך את השבת הוא זכה לנחלה בלי מיצרים. כך גם הגמרא בשבת אומרת (ק"ח, א-ב):

כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מיצרים, שנאמר: אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו'. לא כאברהם שכתוב בו: קום התהלך בארץ לארכה וגו', ולא כיצחק שכתוב בו: כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, אלא כיעקב שכתוב בו: ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה.

מפורסם בחז"ל שאברהם קיים עירוב תבשילין, ואילו כאן מדגישים חז"ל שיעקב אבינו קיים את השבת על ידי קביעת תחומין, ולכן זכה יעקב לנחלה בלי מיצרים. יש הבדל בין עירוב לבין תחומין, אברהם מתערב עם הבריות, ואילו יעקב נשאר מבחון, יש לו תחום ברור מאוד, כמו שאומר הנצי"ב, יעקב נזהר מלהתערב יותר מידי בין האנשים, הוא שומר על עצמאות, הוא נשמר מפני ההשפעות החיצוניות. דבר זה מתבטא בשמירת השבת מכיוון שהשבת היא זמן של כינוס, בניגוד למועדים שהם זמנים של ציבוריות והמוניות, כך המשך חכמה מבאר את ההבדל בין שבת למועד, ומסביר גם שזו הסיבה שבחג מותר לבשל כי יש עניין להרבות באורחים, אבל בשבת זה הפוך – זה זמן של כינוס, זמן של משפחה, זמן של בית, ולכן בשבת יש תחומין, יש איסור הוצאה, "אל יצא איש ממקומו". השבת מייצגת את ההבדל בין ישראל לעמים, עניינה הוא ההתבדלות.

אם כן, פירוש זה ל"ויחן את פני העיר", הוא בדיוק הפוך לפירושים הקודמים שהבאנו, המייצגים התערבות בעיר, נתינת חן לאנשי העיר, ולכאורה יש סתירה גדולה בין הפירושים האלה.

יסודות חזקים

הרב זצ"ל כותב, שזה שנאמר ש"אברהם קראו הר, יצחק קראו שדה ויעקב קראו בית" (פסחים פח, א) זה מבטא התכנסות: "בית מיוחד מוקף מחיצות שרק הראויים לו יכולים לבוא אליו" (אגרות ג' י-יא), ולכן יעקב אבינו זה תחומין, הוא יודע להבדיל, הוא לא פתוח לכולם כמו הר ושדה, הוא לא אוניברסלי כמו אבותיו, ליעקב אין ילדים כמו ישמעאל ועשיו, יעקב מיטתו שלימה, זה בית ישראל, ליעקב יש שבת, יש זמן של כינוס משפחתי פנימי, ולכן יעקב זוכה לנחלה בלי מיצרים. דווקא בגלל שיעקב אבינו מתבדל הוא זוכה לנחלה ללא גבולות.

אם כן ניתן לומר שאין סתירה בין הפירושים השונים של "ויחן את פני העיר" – יעקב אבינו באמת מתקן את המציאות, הוא מתקן מטבע, שווקים ומרחצאות, אך הוא גם זה שמתקן את השבת, ומכוח השבת, מכוח ההתכנסות וההתבדלות נוצרים שאר התיקונים המעורבים במציאות. בזכות ההתבדלות וההתכנסות הוא יכול לפעול גם בתיקונו של עולם.

יש הטועים וחושבים שבגלל שאנחנו מעורבים בציבוריות ובעשייה הכללית בצבא ובאקדמיה, אנחנו צריכים ללמוד הרבה תורה, כהכנה וכאמצעי שמירה, אך האמת היא הפוכה! בזכות כך שאנחנו מתמלאים בתורה, בזכות שיש לנו בית משלנו, שיש לנו עולם פנימי, שיש שבת והתכנסות, בזכות כל אלה אפשר גם לצאת החוצה. מי שיוודע לתקן את השבת, מי שיוודע להגדיר תחומין, מי שיוודע להתכנס בעצמו ולתת גבולות, רק הוא יכול בסופו של דבר לפעול גם מחוץ לבית, להשפיע ולתקן באמת בכל המגזרים ובכל הרבדים.

התורה והשבת, הן לא נגזרות מתוך הצורך לצאת החוצה, אלא להפך – הכל מתחיל מהשבת, מהקודש, הכל מתחיל מהבית, מבית המדרש ומהרוחניות. רק אחרי שיש בנייה רוחנית או באמת מתאפשר לפעול בכל רבדי המציאות. זה עניינו של יעקב אבינו, אצלו הכל קודש, הוא יודע לשים גבולות, לתת הגדרות, ומי שיש לו את הקניין הזה, מי שמחובר לעמלה של תורה, לגדרי ההלכה או הוא באמת יכול לצאת ולתקן את כל העולם.

שנות הלימוד בבית המדרש הן שנים שבהן אנו נכנסים פנימה, אלו השנים שהאדם בונה את בית יעקב שלו, וכשהבית הזה גדול ויציב אז אפשר להמשיך ולפעול מכוחו שנים רבות מאוד, אך אם הבית רעוע, אז אין אפשרות לצאת החוצה כי הכל יקרס.

זה נכון בכל מעשינו בישיבה – בהנהגות שלנו בישיבה, בנוכחות שלנו, ברצינות, בהתמדה ובלמוד, וזה נכון גם בשבת שלנו בישיבה – איך נראית השבת שלנו? האם האדם ניזון מהשבת בישיבה? האם תפילת השבת מרוממת אותנו, ואנו מצפים לה? התפילה בשבת בבוקר לא מתחילה מוקדם, ואפשר לצפות שלתלמידים יהיו חברותות לפני התפילה. צריך

לדאוג שסעודות השבת יהיו מרוממות, שזמירות השבת יאחדו את כל התלמידים וישפיעו גם הלאה אצל כל אחד בביתו שיקים בעז"ה.

"ויחן את פני העיר", זה מצד אחד תחומין, סגירות והתכנסות, ומצד שני זה מעניק לאדם אינסופיות, נחלה בלי מיצרים. אין מחלוקת בין שני הצדדים, זה חיבור גדול, אחד נובע מתוך השני. עלינו להפנים זאת היטב, ולהבין שהכל מתחיל קודם כל מאיתנו פנימה, וכשאנחנו בפנים בנויים היטב, זה יכול לפרוץ החוצה, לתקן ולהשפיע.

מידי שבוע ביום שני מתקיימת בביהמ"ד של "ישיבת הגולן" שיחה כללית, העוסקת בתורת המידות ובנפש האדם, חיזוק בלימוד תורה ועבודת ה'. להבדיל משיעורי האמונה העוסקים בעיונים מהותיים וכלליים מתורת מרן הרב וכתבי ראשונים, שיחה זו הינה בעלת גוון מוסרי, ועניינה בהדרכות רוחניות, הנגזרות מן המבט האמוני, ושופכות אור על דרכו הרוחנית של בן תורה בדורנו.

עריכה: חגי מיכליס | **תמלול:** ידידיה קיין, אוריה קליין ושי כהן פור | **אינטרנט:** יקר ליטמנביץ' ונוה רזי | **צילום:** יאיר רחמני ואביאל ביטנסקי | **הפצה:** אביחי סופר